

УДК 334.72

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

І. П. Босак

Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна

Розглянуто тенденції розвитку вітчизняного соціального підприємництва, що має свої особливості, критерії та характерні риси, його роль та значущість. Визначено, що соціальне підприємництво як вагомий механізм соціальних перетворень є актуальним і відповідає сучасним умовам господарювання, поєднуючи соціальну направленість та комерційний підхід. Доведено, що в сучасних умовах соціальне підприємництво є основою соціально-економічного розвитку, дієвим інструментом вирішення соціальних проблем, подолання бідності та забезпечення відповідного рівня життя громадян. Обґрунтовано, що розвиток вітчизняного соціального підприємництва є одним із важливих індикаторів підвищення потенціалу держави, її стабільності та добробуту. У процесі дослідження виявлено основні аспекти, які стримують розвиток соціального підприємництва на регіональному рівні. Викремлено суттєві проблеми, з якими стикаються вітчизняні соціальні підприємства і які негативно впливають на їхній розвиток. Зроблена спроба узагальнення конкретних пропозицій щодо перспектив і тенденцій розвитку соціального підприємництва на регіональному та місцевому рівнях, а також активізації функціонування соціальних підприємств.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальний розвиток, соціальні підприємства, суспільні проблеми, інвестування, соціальні інновації.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання успішний соціально-економічний розвиток держави можливий за умови ефективної діяльності підприємств. Підприємницька діяльність в Україні супроводжується відповідними політичними, економічними та соціальними суперечностями, що зумовлено особливостями ринкової трансформації в умовах глобалізаційних процесів. З огляду на це, викликають інтерес сучасні тенденції розвитку та подальші перспективи соціального підприємництва, його роль та значущість, що має певні особливості та специфічні риси. Розвиток соціального підприємництва є актуальним і відповідає умовам, поєднуючи соціальну направленість та комерційний підхід, що дає позитивний ефект. Життя сучасного суспільства неможливе без планування майбутнього із стратегічною перспективою стабільного соціально-економічного поступу яким є соціально-орієнтований розвиток, де передбачені соціальні інновації, зокрема неординарні способи вирішення та пом'якшення наявних соціальних проблем. І тому саме соціальне підприємництво є тим інноваційним інструментом соціальних перетворень та стійкого розвитку громади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема соціального підприємництва викликає особливу зацікавленість з боку науковців, практиків та просто активних людей. В наукових працях досліджують історію розвитку соціального підприємництва у світі та Україні, успішні приклади соціальних підприємств та роль інноваційних процесів у їхній діяльності, а також важливість соціального підприємництва для розвитку суспільства загалом. Як свідчить аналіз літературних джерел щодо деяких моментів соціального підприємництва можна дискутувати, окремі питання висвітлені частково та не обґрунтовані, низка суттєвих проблем досліджені поверхнево і є різнобічна полеміка певних тверджень тощо. Незважаючи на вагомий внесок, зроблений вітчизняними і зарубіжними науковцями стосовно проблеми що досліджується, є потреба подальшого поглибленого вивчення та розгляду як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Мета статті — обґрунтувати і висвітлити основні тенденції розвитку соціального підприємництва в умовах глобалізаційних процесів як одного із визначальних чинників вирішення суспільних проблем та економічної стабільності держави.

Виклад матеріалу дослідження. Інтеграція України в глобальні економічні процеси диктує необхідність постійного підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарської діяльності незалежно від їхньої організаційно-правової форми та форми власності. Функціонування підприємництва, зокрема і соціального, значною мірою зумовлюється впливом на нього факторів зовнішнього середовища, яке суттєво визначає тип і культуру ведення сучасного бізнесу та форму особливості розвитку економіки загалом.

Одними з важливих чинників впливу на розвиток підприємництва є:

- підприємницьке середовище, в якому відбувається функціонування;
- законодавча база, яка регулює правові аспекти;
- взаємовідносини суб'єктів підприємництва і їх корпоративна культура.

Кожна підприємницька структура у своїй діяльності з різних як об'єктивних, так і суб'єктивних причин попадає у смугу невизначеності, що є однією з ознак ринку і де мають місце розбіжності інтересів та дій суб'єктів господарювання. Визначення та впорядкування негативних факторів впливу на свою діяльність, їх послаблення або ж усунення приносить відповідний успіх, зменшуючи таким чином невизначеність і породжуючи нові пріоритети.

Усвідомлення загроз та викликів сучасності призводить до необхідності перегляду пріоритетів суспільного розвитку, обґрунтування нових цілей та завдань, які постають перед урядом країни, вибору оптимальної моделі розвитку економіки [1]. Тому саме соціальне підприємство в Україні стає тим інноваційним інструментом подолання наслідків складної соціально-економічної ситуації, дієвим механізмом вирішення тих потреб членів громади, які не може задовольнити державний сектор, а приватний — ігнорує. Крім того, соціальне підприємство є наслідком таких гострих соціальних проблем як безробіття, бідність, незахищеність вразливих верств населення та людей з обмеженими можливостями, роз'єднаність громади, екологічні загрози та лиха, війна та вимушене переселення людей через неї тощо. Розвиток вітчизняного соціального підприємництва,

аргументоване дослідження його тенденцій, результативності функціонування, а також вироблення прогресивної та інноваційної моделі ведення бізнесу є одним із важливих індикаторів підвищення потенціалу держави.

Соціальне підприємництво допомагає надавати державні послуги в новий спосіб та задовольняти потреби громади; створювати робочі місця; збагачувати професійний досвід людей, які працюють у соціальних підприємствах, задля подальшого працевлаштування за сучасних ринкових умов; розвивати громади, залучаючи до громадського життя соціально вразливі та маргіналізовані групи населення, забезпечуючи їх членів роботою; розширювати активність громадян, які можуть самостійно розв'язувати свої проблеми та брати відповідальність за своє життя; посилювати увагу до соціально незабезпечених груп населення, не стільки надаючи їм благодійну допомогу, скільки забезпечуючи їх корисною соціально значущою роботою; відроджувати сільські та міські території та поліпшувати їхню соціальну інфраструктуру тощо [2].

Неспроможність ринкових механізмів і важелів ефективно вирішувати загострення соціальних та екологічних проблем сприяло активізації діяльності різноманітних некомерційних, волонтерських, благодійних організацій, підприємців, просто небайдужих активних громадян, що у свою чергу призвело до появи соціальних підприємств, діяльність яких спрямована на досягнення конкретних соціально значущих цілей.

В Україні існують громадські організації, які не лише популяризують, але й підтримують соціальне підприємництво, зокрема Благодійний фонд «Благовіст», агенція регіонального розвитку (м. Сокаль), Український фонд підтримки підприємства, Міжнародний фонд «Відродження», Благодійне підприємство «Перлина Буковини», Благодійна організація «Центр допомоги дітям-інвалідам», фонд «Еко-милосердя», центри підтримки соціального підприємництва у Львівській та Донецькій областях.

Популяризацією вітчизняного соціального бізнесу став Каталог соціальних підприємств України 2013 року, який видав Всеукраїнський ресурсний центр розвитку соціального підприємництва «Соціальні ініціативи», який нараховував 42 підприємства. Зі слів упорядника Каталогу Василя Назарука, який є керівником цього центру, це видання стало першою спробою зібрати і систематизувати інформацію про український досвід соціального підприємництва як механізму вирішення місцевих соціальних та екологічних проблем громад, використовуючи підприємницькі підходи. До Каталогу соціальних підприємств України 2016 року увійшли вже 150 підприємств, які ретельно обирали відповідно до певних критеріїв, розроблених заздалегідь.

Експерти визначили три основні критерії успішної діяльності соціальних підприємств в Україні: чітко сформульована соціальна місія; наявність прибутку та його розподіл або самоокупність; публічна звітність соціального підприємства про свою діяльність [3].

Під час укладання Каталогу соціальних підприємств стало зрозуміло, що спеціального юридичного статусу соціальні підприємства в Україні не мають. Органі-

заційно-правові форми підприємства — це підприємства малого та середнього бізнесу, що охоплюють різні сфери діяльності та які функціонують найчастіше у статусі тандему громадська організація плюс фізична особа-підприємець, рідше — просто громадська організація, або благодійний фонд, або товариство з обмеженою відповідальністю, або підприємство об'єднання громадян. Слід зазначити, що саме малі та середні підприємства у своїй діяльності орієнтуються переважно на регіональний ринок та вирішення місцевих проблем, що є позитивною тенденцією щодо розвитку соціальних підприємств.

Важливим під час створення та розвитку соціальних підприємств є розуміння бізнес-моделей і їхнього потенціалу з погляду проектування соціальних підприємств, оскільки це може допомогти уникнути помилок як під час планування, так і при здійсненні діяльності, а отже, і збільшити ймовірність того, що більше соціальних підприємств стануть життєздатними і стійкими у фінансовому плані та з погляду їхнього соціального впливу [4].

Під час укладання Каталогу соціальних підприємств також з'ясувалося, що найбільшими труднощами для соціальних підприємств, є проблеми з фінансуванням, зокрема нестача грошових коштів. Запорукою успішності ведення будь-якого бізнесу є наявність достатності фінансових ресурсів, які використовують для досягнення поставленої мети та втілення підприємницької ідеї. Джерелами залучення коштів для соціального підприємництва є:

- приватні інвестиції, зокрема кошти засновників підприємства;
- кредитні ресурси;
- комерційна діяльність підприємства;
- гранти, що надають благодійні організації.

Прибуток від діяльності соціальних підприємств у відповідних частках спрямовується на розвиток підприємства, на соціальні цілі (переважно не менше ніж 10 %), на кредитні зобов'язання.

Кількість соціальних підприємств в Україні постійно зростає, перспективи їхнього розвитку стають більш далекоглядними, оскільки це дає можливість не тільки вирішити актуальні проблеми, а також і сприяти економічному зростанню загалом [5].

У вітчизняному соціальному підприємстві є відповідні проблеми, що стримують його розвиток. Значний негативний вплив спричиняє відсутність правового забезпечення, що регулювало б діяльність соціальних підприємств. На відміну від України, за кордоном діяльність соціальних підприємств законодавчо закріплена, що дає свої позитивні результати. Нестача фінансових ресурсів через брак власних заощаджень та недостатній рівень отриманого прибутку, обмежує ефективну діяльність соціальних підприємств і є потреба у постійному залученні додаткових інвестицій. Також є недостатнє і негарантоване фінансування регіональних програм підтримки і розвитку соціального підприємництва з боку держави. Обмеженість, або ж відсутність необхідної інформації породжує певні проблеми, необізнаність та створює дисбаланс у функціонуванні соціальних підприємств. Низький рівень людської активності та громадської позиції негативно впливає на

розвиток підприємництва, зокрема більшою мірою це стосується депресивних регіонів, часто сільської місцевості, де є проблеми із зайнятістю людей, наявність безробіття, масовим явищем є бідність сільського населення, в таких умовах чи не єдиним вирішенням є розвиток саме соціального підприємництва.

Однак, незважаючи на певні труднощі, розвитку соціального підприємництва сприятиме:

- наявність ефективного підприємницького середовища;
- удосконалення інформаційного забезпечення через формування у регіонах інформаційної бази даних щодо норм чинного законодавства України, інформаційно-аналітичних матеріалів відносно розвитку соціального підприємництва;
- відновлення підприємницької ініціативи та активності людей;
- підвищення соціальної відповідальності;
- стимулювання розвитку економічної конкуренції;
- підтримка соціальних проектів з боку місцевих органів влади;
- налагодження дієвої співпраці між місцевими органами влади і соціальними підприємствами;
- стимулювання соціального підприємництва з боку держави;
- удосконалення системи консалтингових послуг та підготовки фахівців для соціального підприємництва;
- створення мережі соціальних підприємств тощо.

Висновки. Отже, соціальне підприємництво — це стійка та позитивна форма соціальних змін, що забезпечує розвиток суспільства, можливість громади забезпечити власними силами свою економічну самостійність, стабільність і добробут. Незважаючи на політичну та економічну нестабільність, низький рівень фінансової підтримки з боку держави, Україна має великий внутрішній потенціал стосовно розвитку соціального підприємництва, потужні інтелектуальні ресурси та повинна його розвивати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кінаш І. П. Соціальна домінанта сталого розвитку: теоретичний аспект. URL: <http://www.pu.if.ua>.
2. Кіреєва О. Б. Соціальне підприємництво як інструмент державної соціальної політики. URL: [http://128-56.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kobdsp.pdf](http://128-56.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kobdsp.pdf).
3. Гусак Н., Кузнецова В, Стеценко Т. Соціальне підприємництво в Україні: звіт за результатами дослідження. Київ : Pact, Inc., Western NIS Enterprise Fund, Школа соціальної роботи НаУКМА, ГО «Молодіжний центр з трансформації соціальної сфери «СОЦІУМ XXI», 2016. 45 с.
4. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін : посіб. / А. А. Свинчук, А. О. Корнецький, М. А. Гончарова, В. Я. Назарук, Н. Є. Гусак, А. А. Туманова. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.
5. Босак І. П. Соціальне підприємництво: основні ознаки та особливості розвитку. Наукові записки [Української академії друкарства]. 2017. Вип. 1 (54). С. 99–104.

REFERENCES

1. Kinash, I. P. Sotsialna dominanta staloho rozvytku: teoretychnyi aspekt. Retrived from <http://www.pu.if.ua> (in Ukrainian).
2. Kirieieva, O. B. Sotsialne pidpriemnytstvo yak instrument derzhavnoi sotsialnoi polityky. Retrived from [http://128-56.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kobdsp.pdf](http://128-56.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kobdsp.pdf) (in Ukrainian).
3. Husak, N., Kuznietsova, V, & Stetsenko, T. (2016). Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini: zvit za rezultatamy doslidzhennia. Kyiv : Pact, Inc., Western NIS Enterprise Fund, Shkola sotsialnoi roboty NaUKMA, HO «Molodizhnyi tseentr z transformatsii sotsialnoi sfery «SOTSIUM KhKhI» (in Ukrainian).
4. Svynchuk, A. A., Kornetskyi, A. O., Honcharova, M. A., Nazaruk, V. Ya., Husak, N. Ye., & Tumanova, A. A. (2017). Sotsialne pidpriemnytstvo: vid idei do suspilnykh zmin. Kyiv : TOV «PIDPRYEMSTVO «VI EN EI» (in Ukrainian).
5. Bosak, I. P. (2017). Sotsialne pidpriemnytstvo: osnovni oznaky ta osoblyvosti rozvytku: Naukovi zapysky [Ukrainskoi akademii drukarstva], 1 (54), 99–104 (in Ukrainian).

doi: 10.32403/1998-6912-2018-1-56-154-160

**TRENDS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP
IN UKRAINE**

I. P. Bosak

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
liso-va@i.ua*

The tendencies of the development of domestic social entrepreneurship, which has its peculiarities, criteria and characteristics, its role and significance, have been considered. It has been determined that social entrepreneurship as a significant mechanism of social transformation is relevant and meets modern conditions of management, combining the social orientation and the commercial approach. It has been proved that in modern conditions, social entrepreneurship is the basis of socio-economic development, an effective tool for solving social problems, overcoming poverty and ensuring an adequate standard of living for citizens. It has been substantiated that the development of domestic social entrepreneurship is one of the important indicators of increasing the state's potential, its stability and prosperity. In the course of the research, the main aspects that hamper the development of social entrepreneurship at the regional level have been identified. The essential problems, which are encountered by domestic social enterprises and which negatively influence their development, have been singled out. An attempt has been made to generalize concrete proposals regarding the prospects and trends of the development of social entrepreneurship at the regional and local levels, as well as the activation of the functioning of social enterprises.

The result of the research is the substantiation of the significance of social entrepreneurship, which ensures the effective development of society and the solution of social problems at the regional level.

Further development of methodological approaches to the effectiveness of social entrepreneurship opportunities has been made as a positive form of social change in the development of society.

The results of the study will promote the activation of social entrepreneurship and the implementation of social projects to address many of the existing problems of society.

Keywords: *social entrepreneurship, social development, social enterprises, social problems, investments, social innovations.*

Стаття надійшла до редакції 15.01.2018.

Received 15.01.2018.